

A woman in a dark, historical dress and bonnet stands in profile, looking to the left. She is positioned in front of a large wooden building with a stone base and a large wooden wheel. The scene is set in a rural, historical environment.

KAARI UTRIO

Rautalilja

TAMMI

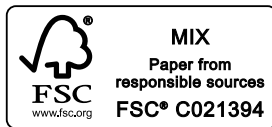
KAARI UTRIO

Rautalilja

TAMMI

HELSINKI

© OY AMANITA LTD 1979

TAMMI ON OSA WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖTÄ

ISBN 978-952-04-2451-0

PAINETTU EU:SSA

*Luonnon suuren lapsukaiset avaruuden alla
nauttikaamme elämätä iloll' ihanalla!*

Pois, pois karvaus!

Vältä, veikko huolet!

Pois, pois valitus!

Taita tuskan nuolet!

*Rakkaus on tuskan alla rinnassamme täällä
aina niin kuin päivänpaiste syksyisellä säällä.*

Pois, pois vihainen

väliltämme vaino!

Pois, pois salainen

kateuskin kaino!

JAAKKO JUTEINI: LAULU ELÄMÄN NAUTINNOSTA

PÄÄHENKILÖT

Ruukinkartanossa:

Patruuna Carl Magnus von Wardow

Fredrika, patruunan tytär

Vänrikki Marcus Ahl Stolpe, Fredrikan mies

Amelie Ståhl, talousmatami

Ruukilla:

Joel Tyrnä, entinen masuunimestari

Anders Storstad, ruotsalainen masuunimestari

Koulumestari Thomas Agander

Ruukin pappilassa:

Pastori Simon Ekvall

Maria Ekvall, pastorska, sekä heidän lapsensa

Paulina, Lotta, Kristian, Anna, Isak ja Mathias

Ruukintorpassa:

Torppari Jeremi Trofast

Ida Trofast, torpparin emäntä, sekä heidän lapsensa

Heikki, Maija, Mikko ja Akusti

Yllättäjä:

Merikapteeni Robert Winterbeck, mestari Joel Tyrnän poika

LILLJAN RUUKKI

1

RUUKKI JA SEN LILJA

Ukkopatruuna oli vaatimaton mies. Mutta vanha patruunessa halusi kiivaasti unohtaa, että appi oli ollut apteekkari ja patruunessan oma isä kauppias. Kunniallisia ihmisiä mutta tuskin sopivia esivanhempia sellaiselle henkilölle joka omisti menestyvän ruukin. Siitä asemasta oli katsottava eteenpäin – aina aatelisarvoon asti.

Ukkopatruunalle olisi Tammelan Ritulan tila kelvannut asuamiseen mutta vanha patruunessa halusi kartanon. Ilman kartanoa vanha patruunessa oli vain tilanomistajan vaimo Wilhelmina Lillja. Eikä vanhan patruunessan pöyhkeydelle riittänyt tavallinen kartano, piti olla kivilinna keskellä Ruukinkylää. Vanha patruunessa valvoi tiukasti ruukinväen elämää.

Kellarit ja mahtava kivijalka oli jo rakennettu, kun ukkopatruuna huomasi touhun tolkuttomaksi. Kivijalan päälle pystytettiin yksikerroksinen puurakennus ja vanha patruunessa sai lohdutukseksi vanhan spinetin, jota ei osannut soittaa.

Ukkopatruuna oli varovainen mies.

Kun Peurajoen Mustaismäestä löytyi runsas hyvänlaatuinen malmiesiintymä, Walter Lillja mietti pitkään ja hartaasti ennen kuin aloitti räjäytykset. Olosuhteet olivat erinomaiset: vajaan virtan päässä kaivoksesta kohisi Peurajoen runsasvetinen Yläkoski. Niin harvinaista yhdistelmää, kaivosta ja koskea, ei Walter Lilljakaan pystynyt pitkään vastustamaan.

Koskeen rakennettiin pato, saha, mylly ja masuuni. Peurajoen

metsät tuntuivat rajattomilta. Ukkopatruuna osteli harkiten tiloja, aina mahdollisimman läheltä masuunia, jotta torpparien puun ja hiilen ajot pysyivät lyhyinä ja raudan tuotantokustannukset alhaisina. Masuuni ahnehti suunnattomat määrät hiiltä. Miilut savusivat pienen pitäjän joka nurkalla.

Ukkopatruuna ei sietänyt minkäänlaista keinottelua ja epävarmuutta elämässään. Hän oli tarkka ja jäykkä mies, piti tiukasti kiinni kymmenestä käskystä ja omista rahoistaan. Vanha patruunessa moitiskeli miestänsä saituudesta: Ruukinkartanon elämä oli yksinkertaista, jopa köyhää. Ainoa tytärkin opetettiin töille eikä soittelemaan spinettiä, joka hiljalleen ravistui kylmässä salissa.

Ruukinväki kävi sanaa kuulemassa kahden virstan päässä Peura-joen kirkolla. Joka pyhä oli käytävä ja kaksi kertaa vuodessa ehtoolisella. Vanha patruunessa laski miehet, naiset ja lapset.

Kirkkoherra Strandenius, leskimies, kävi kerran kuussa punssilla kartanossa ja ukot viihtyivät hyvin toisissaan, kunnes kirkkoherra tuli kerran saarnassaan maininneeksi vertauksen palvelijoista, jotka hoitivat isäntänsä leivisköitä. Sellaista kevytmielisyyttä ukkopatruuna ei hyväksynyt. Hän ei lainkaan ymmärtänyt, kuinka Pyhään Kirjaan oli otettu kertomus, joka suoranaisesti yllytti keinotteluun ja ahneuteen. Kun kertomus nyt kerran tekstissä oli, olisi kirkkoherran pitänyt asettaa esikuvaksi se palvelija joka kätki leiviskänsä turvallisesti maahan. Oli silkkaa onnea, että uhkarohkeat palvelijat olivat saaneet pitää edes murut omistaan.

– Tyhmät ihmiset – palvelusväkeä vielä – menettävät vähäisen omaisuutensa tuollaisten neuvojen myötä. Rosvot ryöstävät, huijarit vievät, typerykset tuhlaavat tai kömpelyyksissään kerta kaikkiaan kadottavat!

Lempeä pappi Strandenius suuttui ja sanoi, että vaikka veljen punssi oli verratonta, ei hänellä sentään ollut edellytyksiä väitellä asioista, joista Alma Materin suojissa pitkään oleskelleet henkilötäkään eivät esittäneet arvosteluja. Lutheruksen mukaan maallikotkin – vaikka se olikin valitettavaa – saivat lukea ja jopa yrittää tulkita Raamattua, mutta arvostella Sanaa ei kukaan saanut.

– Sanaa minä en arvostele vaan tapaa, jolla veli Strandenius yrittää villitä minun palvelusväkeäni.

– Veli Lillja on hyvä ja muistaa, että näissä asioissa auktoriteetti kuuluu saarnastuoliin eikä masuunin kranssiin!

Ukkopatruuna keksi, että matka Ruukinkylästä kirkolle oli liian pitkä ja tiessä oli jyrkkä mäkiäkin, Ruukinmäki, jossa monet vanhemmat ihmiset saivat hengenahdistusta. Tuomiokapitulista pyydettiin lupaa saarnahuoneen perustamiseksi ja saarnaajanviran saamiseksi Ruukinkylään. Sen tuomiokapituli ilosta itkien myönsi, kunhan vain patruuna Lillja vastasi kaikista kuluista. Herra oli siunaava häntä tämän teon vuoksi. Virattomia pappeja riitti Suomessa vaikka viisi joka kirkkoon. Kuka tahansa armovuoden saarnaajana toimiva köyhäläinen kiittäisi polvillaan tehtaansaarnaajan virasta.

Pieni saarnahuone rakennettiin Peurajärven rannalle. Ukkopatruunan sammumattoman vihan merkiksi sen katolle kohotettiin heleä-ääninen kello.

Harmaana talvisena sunnuntaina Armon vuonna 1764 kirkkoherra Strandenius kuunteli tyytyväisenä pappilansa pihalla huomenkellojen moukkinää häränveren värisestä tapulista. Kelloissa oli outo sointi, kumma helähdys, joka jäi ilmaan kun suntio lopetti soiton. Kirkkoherra Strandenius jäi pihalle varmuuden vuoksi kuuntelemaan papinkellot – ja jälleen tuo ihmeellinen kaiku, kuin jossakin olisi enkelääni vastannut Peurajoen kahden vaivalla hankitun kellon kumahduksiin.

Jumalanpalveluksen alussa kirkkomaan oli täynnä kansaa, kaikki tuijottelivat taivaalle kuin nähdäkseen sointujen aiheuttajan. Huomattiin, että ruukinväestä ei ainuttakaan ollut paikalla.

Ja sitten soivat kellot – kaukainen helähdys vastasi ja jäi vielä pilkallisesti kilkattamaan kun suuret kellot olivat vaienneet.

Silloin kirkkoherra Strandenius ymmärsi, että kerettiläisen kirkossa puhuttiin tänä päivänä Jumalan sanaa. Hänen mielensä täyttyi vihalla ja kauhulla, sillä voi olla vain Paholaisen työtä, kun samalla paikalla kuului kahden kirkon kellojen ääni. Vanhuksen hyvä sydän ei kestänyt niin suurta tuskaa, vaan halkesi, ja niin kuoli

kirkkoherra Ivar Strandenius oltuaan neljäkymmentä vuotta Peurajoen paimenena.

Ukkopatruunan ainoa lapsi vihittiin Peurajoen kirkossa, sillä saarnahuoneessa ei kastettu, vihitty eikä haudattu, sen Strandeniuksen seuraaja sai aikaan. Vanha patruunassa oli tyytyväinen kun oli pakko mennä suureen kirkkoon, ja mamseli Hedvig Ulrikan mieli-pidettä ei kysytty.

Mamselin mieltä ei kysytty silloinkaan kun hänelle valittiin sulhanen. Alkoi olla jo totinen kiire: mamselia oli säästetty kolmikymmenvuotiaaksi aatelisen sulhasen toivossa. Mutta ei edes menestyvä ruukki saanut kavaljeereja luomaan katsettaan nousukas-mamseliin, jolla ei ollut kauneutta eikä kasvatusta.

Oli tyydyttävä toiseksi parhaaseen. Säätyläinen nuorempi kanslisti Arvid Wardow toki oli, neljä vuotta vaimoan nuorempi, kohtalaisen tilan omistaja ja ukkopatruunan mielen mukainen mies: ovela ja säästäväinen.

Aatelin tuntukin saatiin, kun Wardowin nimeen jossakin häätohinassa tarttui etuliite von. Sen alkuperää ei kukaan kysellyt, ja kun nuori vaimo – joka halusi itsestään käytettävän nimitystä nuori armo – alkoi saada lapsia, kaikkien nimi oli ilman muuta von Wardow. Vanhinta poikaa Carl Magnusta lukuun ottamatta ne kaikki tosin kuolivat pieninä. Carl Magnus jäi ainoaksi perilliseksi.

Kartanon lapset haudattiin suuren kirkon lattian alle, ja sinne päättyi ukkopatruunankin taival kahdeksankymmenen ankaran vuoden jälkeen. Kirkkoherra tosin napisi vastaan, sillä yleisesti oltiin sitä mieltä, ettei kirkon lattian alle enää saisi ketään haudata. Varsinkin kesäisin haju oli sietämätön ja monet raavaat miehetkin pyörtyivät kirkossa. Mutta vanha patruunassa ei antanut periksi: hautapaikka oli maksettu ja sitä myös käytettiin.

Arvid von Wardow ymmärsi, mitä hänen asemansa ruukinpatruunana vaati. Ruukinkartano vuorattiin ja maalattiin keltaiseksi niin kuin herrasväen asumukset. Hankittiin huonekaluja ja tapetteja. Ruokasalin viereistä huonetta alettiin sanoa budoaariksi. Nuori armo istui siellä ja ikävystyi. Hänet oli lapsesta opetettu tekemään

työtä, eikä nuhraantuva koruommel tarjonnut tarpeeksi ajankulua. Vieraita ei käynyt.

Malmia riitti, puuta riitti ja vesivoimaa riitti. Peurajoen takkirauta oli haluttua hyvän laatunsa ja halpuutensa vuoksi. Arvid von Wardow luonnosteli suvulle vaakunaksi liljan kuvan. Kun näytti siltä, ettei vaakunaa tarvittaisi aivan pian, hän alkoi lyöttää liljan merkkiä Lilljan ruukin valurautatavaroihin. Se oli melkein kuin vaakuna.

Carl Magnusille päätettiin hankkia aatelinen vaimo. Oli helpompi ostaa aatelin naisia kuin miehiä. Savon vaatimattomissa kartanoissa oli naimattomia tyttäriä liiaksi asti. Pitkien ja kalliitten neuvotte- lujen jälkeen saatiin Ruukinkartanon nuorikoksi Fredrika Maria Sandskiöld Joroisista. Carl Magnusin mielipidettä ei kysytty, ei myöskään Fredrika Marian.

Kaksi viikkoa häitten jälkeen onnelliset appivanhemmat sairastui- vat lavantautiin ja kuolivat peräkkäin. Veltto ja hyväntahtoinen Carl Magnus von Wardow jäi yksin käsissään ruukki ja nuori vaimo, joka keksi pikimmin ruveta sairastelemaan. Fredrika Maria pystyi teke- mään yhden tyttären ennen kuin heittäytyi lopullisesti invalidiksi budoaarin sohvalle pielusten ja pitsien päälle.

Carl Magnus ei murehtinut jäädessään leskeksi. Ruukki oli hänen rakkautensa, vaativa, hieman pelottava ja niin kohtalokkaan kaunis.

TALOUSMATAMI AMELIE STÅHL

*Karja kaunis aina lisäy.
Eikä maidon mahti kellarista
Sahti juoxemasta koskan pysäy.*

HENRIK ACHRENIUS:
LAULU PAPIN FROUWILLE

2

KAIKKIALLA OLI UMMEHTUNUT TUOKSU

Matami Amelie Ståhl seisoi epäröiden hämärässä porstuassa. Ruoka-konttorin oven takaa tulviva haju varoitti selvästi avaamasta ovea.

Amelie Ståhl olisi mieluummin paennut takaisin suureen siivotomaan kyökkiin. Mutta hän oli ottanut tämän työn tehdäkseen ja tehtävä se oli. Vaikka ei hän Lilljan kartanoon pestautuessaan osannut kuvitella joutuvansa tunkiolle.

Amelie Ståhl avasi nopeasti konttorin oven. Kiivas kahina ja rapina kertoi hiirien, rottien ja muitten mahdollisten elävien pakenevan valoa.

Lilljan uusi talousmatami katseli kauhistuneena ympärilleen. Homeista kinkkua, puoleksi syötyjä makkaroita, ties mitä tavaraa, josta ei pystynyt päättelemään mitä se oli alun perin ollut. Kuinka tämmöinen siivo oli mahdollinen rikkaassa kartanossa?

– Greta! Amelie Ståhlin ääni vavahti inhosta. – Kumpikin ruoka-konttori on tyhjennettävä kokonaan. Mitään ei saa jättää. Ne on kuurattava lipeällä ja hiekalla ja tuuletettava perusteellisesti. Se on tehtävä nopeasti, muuten niistä leviää rutto koko taloon. Greta ottaa avukseen kaikki sisäpiiat ja ryhtyy töihin.

– Kannetaankos ruoka sioille, matami?

– Siatkin siihen kuolevat.

Amelie Ståhl istahti kyökin lavitsalle. Häpeällistä, mutta häntä heikotti.

Valtava muuri uuneineen ja liesineen täytti neljänneksen kyökistä. Keskellä huonetta oli pitkä pöytä, seiniä kiersivät lavitsat ja kolmessa nurkassa oli komero. Muurin vieressä seisoi kaksi suurta vesisaavia.

Kaikki oli piintyneestä liasta harmaata, ikkunoista tuskin näki ulos, katto oli noen mustaama. Matami ei ollut vielä uskaltanut kurkistaa tarjoiluhuoneeseen, saati peremmälle taloon. Kyökin kunnosta saattoi arvata minkäläistä muualla oli.

Matami Amelie Ståhl tunsii ilon ja taistelumielen palaavan. Tässä ainakin oli järjestistä työtä, juuri sitä mitä hän tarvitsi vuosien tylsyyden jälkeen.

– Miksi täällä on tällaista – saastaista?

– Jaa, Greta aikaili kyökin ovelta. – Matami Humbel, se oli vähäsen viinaan menevä. Nuori armo sanoi sen irti. Sitten ei ole ollutkaan oikeata talousmatamia. Edla vain on passannut herrasväkeä, mutta mitäpäs hän osaa, karjapiika oikeastaan.

Gretan ilmeestä kuvastui syvä loukkaantuminen.

– Karjapiika kyökissä? Onhan nyt sentään ero navetalla ja kartanolla.

– Niin luulisi, vaan patruunalle on navetta mieleen, Greta hymyili merkitsevästi ja kääntyi kiljumaan ovelta: – Stina! Brita! Missäs te olette? Ruokakonttoria tyhjentämään.

Porstuan ovelta kuului jyskytystä ja huutoa. Amelie Ståhl avasi oven. Maaliskuun aurinko räjähti hänen silmilleen, hän hapuili sokkona eteensä ja näki sitten kaksi miestä ja pienen pojan.

– Auttakaa!

Hintelän miehen parta ja rinnukset olivat verestä punaiset.

– Kyökin lavitsalle.

Jättiläisen kokoinen mies kumartui.

– Nostakaa häntä kainalon alta.

Miksei noin iso mies kantanut sairasta sisään?

Amelie Ståhl raahusti tajutonta kannatellen kyökkiin. Pieni poika nyyhkytti tukahtuneesti niin kuin sellainen, joka on itkenyt voimansa loppuun.

Jättiläinen kumartui laskemaan tajutonta lavitsalle.

– Avatkaa vaatteet rinnalta, matami Ståhl riisui esiliinansa, kastoi sen vesisaaviin, juoksi ulos, keräsi vaatteiden täyteen lunta ja tuli sisälle. Hän asetti jääkylmän lumikääreen sairaan rinnalle.

– Pidelkää käärettä, matami juoksi jo omaan huoneeseensa, repi tavarat purkamattomasta arkusta kunnes löysi yrttirasiansa, kallemman omaisuutensa.

– Tämän pitäisi auttaa, Amelie Ståhl piti sairaan nenän alla pientä harsokangaspussia, josta nousi kirpeä tuoksu. Lumi alkoi sulaa kääreessä ja vesi lirsi kyökin lattialle.

– Pitäisikö hakea lisää lunta?

Amelie Ståhl nyökkäsi ja jättiläinen meni ulos kääre kädessä.

Mies raahasi oikeaa jalkaa, ontui pahasti.

Matami pyyhki rievulla verta kasvoilta ja parrasta.

– Kuka hän on?

– Jeremi Trofast. Hän on ruukin torppareita. Tuo tuolla on hänen poikansa Heikki.

– Rintatauti, Amelie Ståhl katsoi ensi kerran jättiläistä silmiin.

– Rintatauti, ja pitkällä jo.

Jättiläinen nyökkäsi.

– Tämä ei ole ensimmäinen verensyöksy. Poika on myös sairas.

– Hänen pitäisi päästä Turkuun hospitaaliin.

Jättiläinen ravisti päätään.

– Ruukin torpparin? Mistä hän saisi rahat? Kuka elättäisi hänen perhettään? Kuka hoitaisi torpan? Kuka tekisi taksvärkin, ajaisi puut, polttaisi miilut?

Sairas valitti, yski, haukkoi henkeään. Jättiläinen nosti hänet istuvaan asentoon.

– Minä haen viinaryypyn. Ei tekisi pahaa teillekään eikä pikkupojalle. Hän on aivan nääntynyt.

Kukin ryyppäsi vuorollaan puukupin reunasta. Poika yökkäsi mutta piti viinan urheasti sisällään. Amelie Ståhl silitti äkkiä lapsen takkuista tukkaa.

– Se piristää sinua.

Poika yritti hymyillä. Matami katsoi kättään. Pojan päässä oli varmasti eläviä.

Jättiläinen pyyhkäisi suutaan. Karvalakin alta näkyivät tuuheat kulmakarvat, ystävälliset siniset silmät ja vaalea, melkein hopeinen parta.

– Minä olen Joel Tyrnä. Hän on varmasti uusi talousmatami?

– Amelie Ståhl, matami niiasi vähän, sillä tavalla kuin arvostetun kultasepän leski niiaa esitellessään itsensä henkilölle jota ei tunne, mutta joka selvästi on parempaa väkeä.

– Minä voisin antaa Trofastille vähän meiramia. Sitä kun panee kuumaan veteen ja juo niin se helpottaa hengittämistä.

– Matami Ståhl on ystävällinen.

– Mitä täällä tapahtuu? Missä kaikki piit ovat?

Amelie Ståhl niiasi, tällä kertaa syvään mutta arvokkaasti.

– Ruokakonttoria tyhjentämässä, armollinen rouva.

– Kuka tuo on? Mitä hän tekee kyökissä? Pois likaamasta.

Fredrika Ahlstolpen ääni oli ärtyinen. Matami Ståhl asetti ilmeensä sovittelevaksi.

– Sairas raukka vain, armollinen rouva. Sai verensyöksyn ja lepää nyt vähän.

– Rintatautinen kartanossa! Mitä matami oikein ajattelee?

– Mamseli Fredrikan ei tarvitse hermostua. Minä vien Trofastin pois heti kun hän pystyy kävelemään.

Nuoren armon pitkä vartalo jäykistyi. Tummat silmät tuijottivat seinään jonnekin Joel Tyrnän yläpuolelle.

– Minä en ole Tyrnälle mamseli Fredrika. Tyrnä vie tuon miehen heti tiehensä.

Joel Tyrnä nosti sairaan puoleksi harteilleen. Pikkupoika riensi auttamaan, yritti kohottaa omalta puoleltaan. Liian lyhyen nutun hihoista pistivät esiin luiset ranteet ja kylmästä siniset kädet. Amelie Ståhl halusi itkeä. Se kummastutti häntä, hän ei ollut itkenyt Ståhlin kuoleman jälkeen kuusi vuotta sitten.

– Voihan Trofast maata minunkin lavitsallani, Tyrnä tuumi rauhallisesti. Matami Ståhl meni avaamaan porstuan oven.

– Minä tulen tuomaan meiramia kunhan kerkeän.

– Matami tulee minun kanssani. Meidän on keskusteltava.

Amelie Ståhl seurasi nuorta armoa läpi tarjoiluhuoneen ja ruokasalin budoaarin. Kaikkialla oli ummehtunut tuoksu. Budoaari oli hämärä pysähtynyt huone, ikkunoiden edessä oli raskaat sametti-verhot, topatut silkkituolit levittivät pölyn tuntua ympärilleen. Pesemättömällä laualattialla ei ollut mattoja. Nurkan harmaassa kaakeliuunissa paloi kuitenkin tuli ja huone oli monin verroin lämpimämpi kuin se, missä matami oli palellut ensimmäisen yönsä Lilljan kartanossa.

– Asiat eivät ole niin kuin niiden pitäisi.

– Eivät, Amelie Ståhl myönsi. Nuori armo istui selkä suorana harmaan sinervällä silkkituolilla. Tummat huulet olivat nyrpeästi supussa. Pitkänomaisten kasvojen molemmille puolille oli tummista palmikoista kierretty hiussarvet.

– Minä odotan, että matami panee kartanon nopeasti kuntoon.

– Teen parhaani, armollinen rouva, mutta kolmen sisäpiian kanssa työ käy hitaasti.

– Hän saa ottaa työläisten vaimoja kuuraamaan.

– Karjapuolelta ehkä joutaisi väkeä.

Fredrika Ahl Stolpe liikahti levottomasti.

– Matami ymmärtää kerta kaikkiaan, että karjapiikoja ei lasketa kyökkiin.

Äkkiä koko talo tuntui tärähtävän. Amelie Ståhl säpsähti.

– Matami rauhoittuu, Fredrika Ahl Stolpe sanoi kyllästyneesti.

– Kaivoksella räjäytettiin. Siihen matami saa tottua.

– Tuntuuko se noin voimakkaana?

– Joskus kun panos on suuri.

– Minun täytyy valvoa myös karjapuolta jos talous aiotaan hoitaa hyvin.

Nuori armo tuijotti kaakeliuunia.

– Karjapuolesta on vastuussa Edla-niminen piika. Mamselin täytyy sopia hänen kanssaan asioista. Mutta häntä ei saa päästää kyökkiin.

– Minun on mahdotonta järjestää kartanon taloutta jollen saa ehdotonta määräysvaltaa kaikkiin piikoihin – ja renkeihin myös, paitsi tietysti tallirenkeihin.

– Matami tekee niin kuin parhaaksi näkee. Matami tulee huomaamaan, että tämä Edla on hankala ihminen.

– Eikö häntä voi panna pois?

Fredrika Ahl Stolpe hymyili vinosti.

– Hänet pantaisiin pois jos se olisi mahdollista.

Amelie Ståhl huokasi. Miksi herrasväki luuli, että palvelusväki oli typerää?

Budoaarin ovea raaputettiin. Nuori armo hymyili etäisesti tullejoille. Matami Ståhl niiasi syvään, sillä tämän täytyi olla itse patruuna ja talon vävy, vänrikki Ahl Stolpe.

– Matami toimittaa meille kahvia ja herroille punssia.

Patruuna von Wardow lähestyi Amelie Ståhliä hymyillen. Matami tunsu poskillaan Fredrika Ahl Stolpen kireän katseen. Patruunalle ei saanut osoittaa liiallista ystävällisyyttä. Patruuna oli taipuvainen pitämään piikojaan. Amelie Ståhl oli pikkuinen, siro ja kirkasposkinen vaikka ikää hänellä oli kuusi vuotta yli neljäkymmenen.

Amelie silitti kasvonsa ilmeettömiksi, kosketti varovasti patruunan kättä ja yritti näyttää yrmeältä. Patruunan hyväntahtoisuus oli voittamaton.

– Uusi matami! Ehkä talossa nyt riittää kuivia lakanoita vuoteeseen ja puhdasta vettä pesukannuun!

Patruuna pilaili, kalju hohti hämärässä ja kellanharmaat viikset väpättivät. Amelie Ståhl yritti hymyillä toisella suupielellä, näyttää paheksumisensa toisella. Herrasmies ei unissaankaan puhunut vuoteesta ja lakanoista naisen läsnä ollessa, ei edes talousmatamin.

Nuori armo rykäisi. Vänrikki Ahl Stolpe oli mennyt seisomaan vaimonsa tuolin taakse ja pannut kätensä hänen olkapäälleen, nuorehko, vetisen vaalea pitkänhontelo mies, viikset oli mutta leukaa

ei. Fredrika Ahl Stolpe näytti siltä kuin miehen käsi hänen olallaan olisi joku iljettävä eläin.

– Kahvia, matami. Minä en halua pyytää kolmatta kertaa.

Amelie Ståhl pakeni kyökkiin.

Amelie Ståhl makasi valveillaan jäätävän kylmässä vuoteessaan. Nyt hän toivoi, että olisi antanut Gretan nukkua kanssaan niin kuin alun perin oli tarkoitus. Greta ja Stina nukkuivat lämpimässä kyökin lavitsoilla. Brita-paralla oli varmasti vielä kylmempi kuin matami Ståhlilla: hän nukkui kapealla penkillä nuoren armon pukeutumishuoneessa, joka oli pelkkä lämmittämätön komero. Brita huolehti nuoren armon vaatteista ja yritti olla kamarineitonakin. Greta ja Stina kadehtivat häntä, mutta Brita tuli joka ilta itkettyneenä herasväen makuuhuoneesta. Ei hän osannut, ei hän tiennyt mitä piti ja mitä ei. Kuinka olisi tiennytkään, torpparin tytär.

Matami Ståhl päätti ehdottaa Fredrika-rouvalle oikean kamari-neidon hankkimista. Britan läimäyttelemistä ja nipistelemistä hän piti lapsen kiusaamisena. Brita oli viidentoista.

Kummallinen talo. Lipevä lihava patruuna, kireä ja vihamielinen nuori rouva, juuri naimisiin mennyt, ja aviomies joka tuntui kulkevan unissaan.

Amelie oli niin väsynyt ettei uni tullut. Hänen takanaan oli kaksi raskasta päivää. Toissa päivänä hän oli myöhään illalla ehtinyt Turusta Someron kestikievariin. Hän oli ensin aikonut yöpyä kesti-kievarissa, mutta ruukin hevonen oli vastassa ja renki oli halukas ajamaan saman tien ruukille. Matka ei ollut pitkä, hän sanoi, suuren osan pääsi jäätietä pitkin ja se oli nopeaa menoa.

Kartano oli ollut pimeänä kun matkalainen oli perillä. Uninen piika toimitti hänet saman tien vuoteeseen toisen piian kanssa. Vuode oli lämmin ja Amelie nukkui silmänräpäyksessä edes miettimättä epämiellyttävää hajua.

Aamulla Amelie oli kuulostellut omituista hiljaista jyminää joka tuntui väreilevän ilmassa. Se kuului nytkin. Oli mahdotonta sanoa mistä se oli peräisin tai oliko sitä yleensä lainkaan olemassa.

Valkeaksi rapattua uunia oli lämmitetty koko päivän mutta seinät hohkasivat kylmää. Amelie Ståhl kipertyi pieneksi mytyksi peittojen alle. Jos hän olisi tiennyt...

Jos hän olisi tiennyt hän olisi tullut kaksin verroin varmemmin. Hän kieltäytyi hautautumasta elävältä pikkukaupunkiin. Kuusi vuotta kauniissa pienessä talossa kauniin pienen kadun varrella riitti Amelie Ståhlille. Toimettomuus ja tyhjänpäiväisyys saivat hänet tärisemään avuttomasta raivosta. Herttaiset vanhat neidit ja leskirouvat jotka ylistivät hänen uhrautuvaisuuttaan tuntuivat houriinhuoneen asukeilta: istuivat topatuilla tuoleilla ja jakkaroiden pitkin huoneen seiniä, kumartelivat ja nyökyttelivät kuin suuret tylppänokkaiset mustat linnut, kalkattivat loppumattomiin merkityksettömiä ääniä. Se oli kuin uni tai kuva, jossa kaikki olivat litteitä ja liikkuvat naksahdellen, vain Amelie itse oli erilainen ja siksi kauhuissaan.

Ståhlin ja Amelien yhteinen murhe oli, ettei Herra suonut heille lapsia. Amelie oli kahdeksantoista mennessään naimisiin isänsä kiskälin Johan Ståhlin kanssa, sievä pieni mamseli Plevander, joka perikunnioitettavan kultasepäntiikkeen. Ståhl oli ahkera ja tunnollinen mies, mutta hänestä puuttui ahneus ja rakkaus maalliseen tavarahan. Appiukon liikettä Ståhl hoiti kykynsä mukaan, rehellisesti ja pikkutarkasti, mutta ilman rohkeutta. Ståhl ja Amelie tulivat mukavasti toimeen eivätkä muuta pyytäneetkään. Heillä oli Turussa hyviä ystäviä, he kävivät ahkerasti kirkossa ja pitivät elämäänsä miellyttävänä.

Amelie ei koskaan antanut itsensä ajatella ikävystymistä. Hänellä oli työtä yllin kyllin vaikka piikoja riitti: ensin oli hoidettava hautaan vanha appi, sitten anoppi.

Nelikymmenvuotiaana Ståhl vilustui, sai kuumeen ja tapansa mukaan alistui. Amelie suri kohtuullisesti: Ståhl oli ollut kaikkea mitä kunnan aviomieheltä voi toivoa, lempeä ja antelias.

Amelie oli yksin liikkeen ja vanhan äitinsä kanssa. Hän olisi voinut mennä uudelleen naimisiin, kysyjistä ei ollut puutetta.

Mutta...

Ameliesta tuntui, ettei hän ollut vielä elänytään. Tuntui, että hänen piti tehdä jotakin, mennä jonnekin, lähteä pois.

Amelie ei ollut vapaa lähtemään. Vanha matami Plevander tarvitsi tytärtään ja muistutti joka ikinen päivä, keneltä tytär oli kultasepäntiikkeen perinyt ja ketä kohtaan hänellä oli velvollisuuksia.

Amelie myi liikkeen ja asettui hoitamaan äitiään. Sehän oli hänen velvollisuutensa. Matami Plevander kävi vuosi vuodelta vaikeammaksi, hän ei ollut herttainen ja viisas vanhus, sellaisia taisi olla vain saduissa. Ystävät ihailivat Amelien kärsivällisyyttä. Sen todellista määrää he eivät osanneet kuvitellakaan.

Mummo sai päähänsä, että Ameliella oli rakastaja, kenties useampiakin. Hän hoippui öisin pitkin taloa ja jytisti seiniä kepillään, rikkoi laseja ja oli monta kertaa vähällä saada aikaan tulipalon. Yksikään piika ei pysynyt talossa kauempaa kuin oli pakko. Mummo hoiperteli usein kadulle ja huusi kaikkien kuultavaksi, millainen huora hänen tyttärensä oli.

Kuusi vuotta, kaksituhattasatayhdeksänkymmentäyksi vuorokautta Amelie hymyili ja hyvitteli, maanitteli, syötti ja juotti, pesi ja puki, ja sitten matami Plevander oli eräänä aamuna kuollut eikä edes pyytänyt anteeksi ilkeyttään.

Amelie oli suunnattoman väsynyt.

Kaksi viikkoa hautajaisten jälkeen hän vain nukkui. Sitten hänen kälynsä, Stählin sisar, joka oli naimisissa satulamestarin kanssa, ravisteli hänet hereille.

– Amelie, sinun täytyy päättää, mitä nyt aiot tehdä. Et ole vielä liian vanha menemään uudelleen naimisiin. Lettmanilla olisi tiedossa muuan mies, kanslisti... nuori ja köyhä, ei rupeaisi komentelemaan sinua.

– Mitä minä miehellä tekisin?

Matami Lettman tiesi mitä miehellä tehdään, hänellä oli yhdeksän lasta joista vain kolme oli kuollut, ja hän oli iloinen ihminen.

– Jos Stähl-parka ei sinulle sitä opettanut niin onpa aika jonkun opettaa!

- Rosa, minä aion lähteä pois Turusta. Olen saanut tarpeekseni.
 - Minne sinä menisit? Meidän tulisi niin ikävä sinua.
- Amelie hymyili mutta ravisti päätään.
- Minä haluan olla itsekseni. Aion ottaa paikan jostakin – talousmatamina, sellaiseen työhön minä sovin.

Kuukaudessa matami Ståhl oli saanut työpaikan Lilljan ruukinkartanosta. Matami oli tyytyväinen. Peurajoen pitäjä, missä ruukki sijaitti, oli sopivan lähellä Turkua, niin ettei hän joutuisi aivan eroon sukulaisistaan. Peurajoki oli pieni pitäjä, jota rajoittivat Somero, Tammela ja Pusulan kappeli. Ruukinkartanot olivat huhujen mukaan komeita paikkoja, niissä vietettiin ylellistä elämää ja palveluskuntaa oli yllin kyllin.

Amelie Ståhl ei tiennyt Lilljan ruukista kuin padat ja pannut, joissa oli liljan muotoinen leima. Naisväki piti liljapannuja parhaina, ne eivät juurikaan haljenneet ja olivat hyviä käsitellä.

Sukulaiset koettivat kaataa Amelien päätöstä. Leskellä oli hyvät varat, hän olisi tullut toimeen koroillaan ja elänyt mukavasti Turussa sukulaistensa ilona. Seikkailunhalua, sitä Amelie osoitti lähtiessään tuntemattomiin oloihin, ja vielä palkolliseksi.

Amelie nauroi ja sanoi lähettävänsä heille lahjaksi liljapatoja.

Suuria tunteita 1820-luvun ruukkimaisemista!

Elämä Peurajoen ruukinkylässä ajautuu nopeasti kaaokseen, kun kartanoon saapuu uusi ruukinherra häikäilemättömine vaimoineen. Ruukinherra haluaa maasta irti nopeammin rautaa, mikä miellyttää kovasti hänen huvituksia ja hepeniä rakastavaa rouvaansa. Tehokkuuden nimissä syrjään joutavat monet, kuten hyväntahtoinen vanha ruukinpatruuna ja armelias pastori lapsineen – kunnes kylään ilmestyy karismaattinen muukalainen.

Mutta onko äveriäs merikapteeni Robert Winterbeck kunniallinen merikapteeni vai kelvoton merirosvo? Entä mitkä ovat hänen todelliset aikeensa kauniin Paulinan suhteen?

Rakastetun Kaari Utrion *Rautalilja* on kutkuttavan kiehtova kuvaus 1800-luvun kyläyhteisöstä, jonka ahneus ja intohimo saavat hetkessä sekaisin.

9 789520 424510

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-2451-0